

Nut & Noodzaak van Digital Humanities¹ in Wetenschappelijke Bibliotheken

door Esther ten Dolle en Lotte Wilms, met bijdragen van Michiel Cock en Steven Claeysens, namens de werkgroep UKB-DH.

Een veelgehoorde vraag als het gaat om digital humanities en wetenschappelijke bibliotheken is: 'Waarom zou de bibliotheek zich bezighouden met digital humanities?' Bibliotheken vervullen van oudsher een ondersteunende rol. We bieden bronnen, in de vorm van collecties, onderwijs in informatie-/ bibliotheekvaardigheden en duurzame opslag, maar nemen zelf niet actief of inhoudelijk deel aan het onderzoeks-/ of onderwijsproces. Ondertussen dringen nut en noodzaak hiertoe zich, juist nu, in toenemende mate aan ons op. Sinds de *computational turn*² in de geesteswetenschappen zijn zowel bronnen als onderzoek snel aan het veranderen. Steeds meer bronnen zijn digitaal beschikbaar en bewerkbaar, er zijn nieuwe zoek- en analysemogelijkheden, tools en technieken, nieuwe vormen van bronnenkritiek en van publiceren. Anders dan in de 'papieren' bibliotheek is de toegang tot en het gebruik van de digitale bibliotheek nooit vanzelfsprekend. Om digitale collecties optimaal toegankelijk en bruikbaar te houden, zijn aanpassingen op basis van kennis van tools en technieken een wederkerende noodzaak. Tegelijkertijd moeten studenten, onderzoekers en docenten vertrouwd raken én blijven met de mogelijkheden van digitale collecties en kennisinfrastructuren. Hier ligt niet alleen een belangrijke taak, maar ook een kans voor ons als bibliotheek.

Van ondersteunen naar samenwerken

Die kans is onze traditionele, ondersteunende rol uit te breiden naar die van partner in onderzoek en onderwijs. Een grote stap is dit niet. Immers: we zijn van nature experts in het structureren van kennis, verzamelen en beschrijven van (digitale) bronnen die we als geen ander weten te vinden en gebruiken; we kennen de beperkingen en manieren waarop bronnen als data kunnen worden verwerkt en ingezet. Maar: deze kennis wordt momenteel nog veel te weinig benut. DH geeft de aanleiding dit wél te doen en onze expertise op een bredere, actieve manier in te zetten. Hiermee profileren we onszelf, zowel naar de wetenschap als naar onze directe omgeving, als beroepsgroep en werkgever. Een partnerschap biedt de kans ons echt inhoudelijk en wetenschappelijk te ontplooiën: mee te denken én mee te ontwikkelen.

Het mes snijdt aan twee kanten. Twee voorbeelden hiervan:

- Het samen met wetenschappers ontwerpen en toepassen van technieken en tools (zoals bijvoorbeeld automatische metadatering) op digitale collecties en corpora ondersteunt en bevordert zowel het wetenschappelijk onderzoek als de zichtbaarheid en toegankelijkheid van de bibliotheek.
- Actief meewerken aan DH-projecten laat informatie- en/ of (meta)dataspecialisten nieuwe kennis en expertise opdoen over hun eigen vakgebied(en), over mogelijke

¹ Dit paper legt niet uit wat digital humanities is, maar gaat er vanuit dat de lezer bekend is met deze term. Indien dit niet zo is raden de auteurs het Wikipedia-lemma 'Digital humanities' (https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_humanities) aan voor een eerste kennismaking.

² Hiermee wordt het beschikbaar komen van veel primaire bronnen in digitaal formaat en de bijbehorende applicaties om deze bronnen te verwerken bedoeld. Zie ook Berry, David (2011) *The computational turn: thinking about the digital humanities*. Culture Machine, 12. ISSN 1465-4121. Beschikbaar via https://sro.sussex.ac.uk/409813/1/BERRY_2011-THE_COMPUTATIONAL_TURN-THINKING_ABOUT_THE_DIGITAL_HUMANITIES.pdf

nieuwe bronnen en onderzoeksmethoden, om die vervolgens ook voor overige doelen, zoals cursussen of in hun eigen werkzaamheden, te kunnen inzetten.

Verbindende factor

De kennis en expertise die in DH-verband worden opgebouwd zijn vervolgens ook breder in te zetten. Daarbij speelt de verbindende kracht van de bibliotheek een belangrijke rol. Als wetenschappelijke bibliotheken functioneren we middenin een netwerk van onderzoeks- en kennisinstututen, faculteiten en universiteiten, archiefinstellingen, collega-bibliotheken én (ICT-)sectoren, zowel landelijk als internationaal, en kunnen we hierin connecties leggen die anders wellicht niet zouden zijn gevormd. Hierbij kun je bijvoorbeeld denken aan onderzoeksgroepen die beide werken met een bepaalde collectie, maar dit niet van elkaar wisten, of promovendi verspreid over verschillende universiteiten die behoefte hebben aan een training over het gebruik van digitale bronnen. De bibliotheek als verbinder is geen nieuwe taak, maar in het netwerk van Nederlandse (en internationale) DH activiteiten kunnen we hierin wel een nieuwe rol oppakken, bijvoorbeeld door samen te werken in kennisinfrastructuren als CLARIAH en UKB.

DH als vanzelfsprekend begin

Dat we de rol van partner en verbinder nu juist in het kader van DH willen en moeten aangrijpen en ontwikkelen vloeit voort uit de langdurige en intensieve relatie die van oudsher tussen de geesteswetenschappen en bibliotheken bestaat³. Geesteswetenschappers zijn grootverbruikers van bibliotheken en archieven, maar zijn tegelijkertijd als groep minder ervaren in het gebruiken van digitale collecties, tools en technieken. Ondersteuning en samenwerking liggen dus voor de hand - er is vraag naar -, kosten niet meteen veel extra tijd of inzet ('laaghangend fruit') en kunnen vervolgens, stapsgewijs en afhankelijk van de behoefte, worden uitgebouwd naar andere disciplines zoals de sociale wetenschappen. Een groot aantal van de diensten die we al leveren kunnen hierbij vrijwel meteen worden ingezet:

Korte termijn (<2 jaar)

- Het benoemen van een of meerdere informatiespecialisten (of metadata-, ICT-specialisten) tot Digital Humanities Librarian(s). Hierbij kan het in eerste instantie gaan om alleen een aanspreekpunt (die zijn of haar kennis en expertise langzaam, al doende, kan uitbreiden en eventueel een DH-team kan gaan vormen).
- Uitbreiden van het cursusaanbod in de bibliotheek met cursussen over DH-tools of bronnen. Werk hierin samen met collega-bibliotheken en onderzoekers of studenten.
- Reserveren van een al bestaande ruimte voor DH-activiteiten als onderwijs en brainstormsessies, lezingen, uitwisselingen tussen DH-communities. Zet hier ook een paar pc's neer met software en tools en laat enkele uren per week een (informatie-)specialist aanwezig zijn als spreekuur.
- Het creëren van een (digitaal) informatiepunt rondom zaken als digitale duurzaamheid en text mining (met evt. links naar gerelateerde diensten als auteursrecht, metadata, RDM en open access)

³ Lees o.a. het OCLC rapport [Does Every Research Library Need a Digital Humanities Center?](#) (2014), p. 16:

"While various science disciplines increasingly depend on research services provided by national initiatives, funding agencies or disciplinary hubs, the humanities have long-standing symbiotic relations with academic libraries. The digital humanities will be an important driver for future library services.

Humanities scholars have always been a central constituency for research libraries. The digital humanities constitute an evolving approach to research, and directors must support this work as a component of the university's research mission".

Daarnaast zijn er, op de middellange en lange termijn, aanbevelingen voor onze organisaties die niet alleen het werken binnen de digital humanities faciliteren, maar ook de bibliotheek vaardiger maken.

Middellange termijn (2-5 jaar)

- Ontwikkel een visie op jouw positie in je netwerk en zet, in samenspraak met je partners in dat netwerk, een ontwikkellijn uit vanuit die visie
- Investeer in technische infrastructuur (evt. als gezamenlijke bibliotheken, of als onderdeel van een onderzoeks-/ onderwijstraject en -subsidie) die aansluit bij de toepassingen en wensen van gebruikers. Hiermee faciliteer je niet alleen textmining-activiteiten, maar creëer je ook een plek waar vraagstukken over duurzaamheid van data en tools wellicht belegd kunnen worden.

Lange termijn (>5 jaar)

- Inventariseer welke technieken relevant zijn voor ons als bibliotheek en ontwikkel een strategie om deze toe te passen in de dagelijkse werkzaamheden. Te denken valt hierbij aan automatisch metadateren of het gebruik van beeldherkenning in visuele collecties.

Deze aanbevelingen voeren terug uit de gesprekken die de werkgroep had tijdens haar eerste bijeenkomsten en zijn in uitgebreidere vorm omschreven in de bijlagen. De bedoeling hiervan is om handvatten te bieden om als netwerk het gesprek te kunnen openen over DH in wetenschappelijke bibliotheken.

Tot slot

Als bibliotheek kunnen we een onderdeel zijn van het Nederlandse DH-netwerk, waar samenwerking een van de belangrijkste kenmerken is, en er ons voordeel mee doen. DH-onderzoekers werken in teams, wisselen uit, vormen *communities* en zijn continu bezig elkaar, elkaars onderzoek en tools te verbeteren. Als bibliotheken kunnen we profiteren van deze continue, creatieve en intellectuele stroom opwaarts, om de DH-onderzoekers - van student tot hoogleraar - voluit te leren kennen en ook onszelf en onze collecties blijvend te laten groeien.